

Lluís Flaquer

Pobresa infantil i famílies a Europa

Resum

En els darrers decennis s'ha incrementat la pobresa infantil a la gran majoria de societats avançades, i aquest fet causa profunda preocupació entre els defensors i activistes dels drets de la infància, alhora que una creixent inquietud entre els analistes polítics i socials. Les informacions sobre la pobresa infantil a Europa comentades al llarg d'aquest article es refereixen a dades de pobresa monetària o relativa. En parlar de pobresa relativa no ens referim a persones que siguin necessàriament pobres, sinó que la seva situació monetària es troba per sota d'uns determinats nivells en relació amb la mitjana del seu país o col·lectiu social.

Paraules clau

Benestar, Desigualtat, Família, Infància, Mercat laboral, Pobresa, Polítiques socials

Pobreza infantil y familias en Europa

En los últimos decenios se ha incrementado la pobreza infantil en la gran mayoría de sociedades avanzadas, y este hecho está causando una profunda preocupación entre los defensores y activistas de los derechos de la infancia, a la vez que una creciente inquietud entre los analistas políticos y sociales. Las informaciones sobre la pobreza infantil en Europa comentadas a lo largo de este artículo se refieren a datos de pobreza monetaria o relativa. Al hablar de pobreza relativa no nos referimos a personas que sean necesariamente pobres, sino que su situación monetaria se encuentra por debajo de unos determinados niveles en relación con la media de su país o colectivo social.

Palabras clave

Bienestar, Desigualdad, Familia, Infancia, Mercado laboral, Pobreza, Políticas sociales

Child poverty and families in Europe

Child poverty has increased in most advanced countries over the last few decades, a fact that is deeply worrying to defenders and activists on the rights of the child, while at the same time there is growing concern among political and social analysts. Information on child poverty in Europe given throughout this article refers to data on financial or relative poverty. By relative poverty is not meant people who are necessarily poor, but to those whose financial situation is below certain levels in relation to the average for their country or social group.

Key words

Welfare, Inequality, Family, Childhood, Labour market, Poverty, Social policies

Autor: Lluís Flaquer

Títol: Pobresa infantil i famílies a Europa

Referència: Educació Social, núm. 46, p11 p28.

Adreça professional: lluis.flaquera@uab.cat

Introducció

En els darrers decennis s'ha incrementat la pobresa infantil a la gran majoria de societats avançades, i aquest fet està causant una profunda preocupació entre els defensors i activistes dels drets de la infància, alhora que una creixent inquietud entre els analistes polítics i socials per les conseqüències que pot comportar a llarg termini. Aquesta tendència no tan sols entra en contradicció amb els principis bàsics proclamats a la Convenció sobre els drets de l'Infant de Nacions Unides, signada per gairebé tots els Estats del món, ans també està posant traves a l'avenç del progrés i de la igualtat d'oportunitats dels nens així com frenant la inversió en els infants d'avui i en els ciutadans del demà (Corak, 2005; Unicef, 2005).

L'entrada en vigor de la Convenció sobre els drets de l'Infant el 1990 marcà una important fita en la defensa dels interessos de la infància; però justament aquesta presa de consciència i els plantejaments dels reptes que implica s'estavellen contra una realitat recalcitrant. Qualsevol que conegui l'experiència de la infància al Tercer Món (o als països europeus als inicis de la industrialització) no necessita gaires arguments per revoltar-se contra aquesta situació injusta. Hi ha un acord bastant considerable sobre els efectes perniciosos de la pobresa infantil de manera que les mesures de lluita es poden justificar sobretot en nom de consideracions ètiques i morals. Tanmateix, en els darrers anys un munt d'economistes i especialistes en polítiques públiques s'han sumat a aquest clam tot emprant argumentacions molt més instrumentals i pràctiques. Els estats de benestar dels països avançats van deixant de ser proteccionistes i esdevenint cada vegada més inversors i, en aquest escenari, mantenir elevades taxes de pobresa infantil resulta un contrasentit. Així, segons l'anomenada estratègia d'inversió social centrada en la infància, inspirada sobretot en els imperatius que planteja l'economia del coneixement, eliminar, o si més no reduir, la pobresa infantil resulta una necessitat apressant, atès que en les etapes primerenques de la infància la pobresa es troba associada amb dèficits cognitius i amb un baix rendiment escolar que poden generar elevades taxes de desocupació així com la perpetuació del cicle de la pobresa d'una generació a l'altra (Esping-Andersen, 2002; 2005).

Pautes de pobresa infantil a Europa

Les informacions sobre la pobresa infantil a Europa comentades al llarg d'aquest article es refereixen a dades de pobresa monetària o relativa. Enfront de la pobresa absoluta o carencial que denota l'absència a les llars de béns i serveis de primera necessitat¹, les taxes de pobresa monetària tracten de mesurar el grau en què les llars cobreixen les seves necessitats en comparació amb les dels del seu entorn. En parlar de pobresa relativa no ens referim a persones que siguin necessàriament pobres, sinó que la seva situació

monetària es troba per sota d'uns determinats nivells en relació amb la mitjana del seu país (o col·lectiu social). En aquest sentit, és molt més escaient fer referència a una situació de risc a la pobresa més que no pas de pobresa en si, encara que en la pràctica ambdues expressions s'usin indistintament.

La noció de pobresa relativa s'aplica a individus que viuen en llars amb una renda equivalent que es troba per sota d'un determinat llinar, calculat a partir d'un percentatge de la renda mitjana d'una determinada unitat territorial. El fet que les taxes de pobresa es determinin a partir de l'establiment d'un llinar de pobresa, definit en relació amb la distribució de la renda de cada país, confereix a aquesta metodologia una gran solvència comparativa. Així, les anàlisis que fan servir mesures de pobresa relativa tenen el gran avantatge de permetre comparar països amb dimensions territorials, estructures productives i socials, tradicions culturals, nivells de modernització i graus de desenvolupament de l'estat de benestar molt diferents i, d'altra banda, també fan possible d'establir el contrast entre la situació econòmica de col·lectius diferents com ara homes i dones, grups d'edat, tipus de llars o estats civils.

Si bé als Estats Units s'usen mesures oficials de pobresa absoluta (indicador d'Orshansky), l'enfocament que tendeix a predominar a la Unió Europea pel que fa l'estudi de l'exclusió social es basa sobretot en taxes de pobresa monetària o relativa (indicadors de Laeken) en la mesura que, en tenir un caràcter oficial, són fàcilment assequibles a través d'Eurostat (Iceland, 2006). Les metodologies oficials de pobresa es diferencien d'altres formes de mesurament del fenomen en el sentit que aquelles es fan servir sovint com a nivells de referència per tal d'elaborar noves polítiques o bé d'avaluar el funcionament dels programes socials existents. La disponibilitat anual de dades de pobresa relativa per a tots els països de la Unió Europea, unida a la seva homologació i comparabilitat, fan que aquesta metodologia resulti ideal a l'hora d'abordar l'estudi comparatiu de les pautes de pobresa infantil a Europa. Com es pot observar a la Taula 1, les taxes de pobresa relativa mostren variacions considerables als països de la Unió Europea². En aquesta taula s'hi pot apreciar el contrast entre les taxes de pobresa infantil (infants de menys de 16 anys) i dels adults (persones de 16 a 64 anys) així com la relació que hi ha entre elles. En la taula i en la resta de l'article s'han obviat les dades sobre les persones de 65 anys o més, ja que la pobresa de la tercera edat representa una problemàtica que obeeix sobretot a l'esperança de vida, a l'història de les cotitzacions socials i a les característiques dels sistemes de pensions, un tema molt allunyat d'allò que ens interessa aquí. Sobta, en primer lloc, la gran dispersió existent en les dues distribucions, però especialment en la primera, de tal manera que el recorregut de la variable oscil·la entre menys d'un desè (Noruega i Dinamarca) fins a gairebé un terç (Romania) de la població infantil. Com es pot observar a la taula, les disparitats en els índexs de pobresa de la població adulta són molt menors (des d'un 8,6% a Islàndia fins a un 20,7% a Romania). En consonància amb l'observació precedent, una segona constatació és que, en la gran majoria dels països, la taxa de la pobresa dels infants és superior a la dels adults de manera que no més apareix la tendència contrària en tres casos (Noruega, Dinamarca i Ale-

És molt més escaient fer referència a una situació de risc a la pobresa més que no pas de pobresa en si

manya). A l'altre extrem tenim països com Malta, Eslovàquia, Regne Unit, Hongria i Romania en què la taxa de pobresa dels infants ultrapassa la dels adults en un 50%. Espanya, amb una taxa de pobresa dels infants de 24,1%, amb una dels adults de 16,8% i amb un ràtio d'1,4, es troba per damunt de la mitjana de la UE-27 i se situa molt a prop dels països amb les taxes més altes i amb més disparitat entre elles.³

Taula 1

Ràtio entre les taxes de pobresa dels infants i dels adults
Països UE-27 + Islàndia i Noruega, 2008

	Menys de 16 anys	Entre 16 i 64 anys	Ràtio entre infants i adults
Noruega	9,3	11,2	0,8
Dinamarca	9,3	11,1	0,8
Alemanya	14,7	15,5	0,9
Finlàndia	12,0	11,8	1,0
Suècia	12,3	11,5	1,1
Eslovènia	11,4	10,5	1,1
Estònia	17,1	15,1	1,1
Xipre	13,2	11,3	1,2
Grècia	22,7	19,0	1,2
Letònia	24,3	19,9	1,2
Irlanda	17,9	13,7	1,3
Lituània	22,6	17,1	1,3
Bèlgica	16,7	12,6	1,3
Polònia	22,1	16,6	1,3
UE-27	20,1	15,0	1,3
Holanda	13,3	9,9	1,3
Islàndia	11,8	8,6	1,4
Àustria	15,1	11,0	1,4
Portugal	22,7	16,5	1,4
França	17,5	12,7	1,4
República txeca	12,3	8,7	1,4
Espanya	24,1	16,8	1,4
Bulgària	25,6	17,3	1,5
Itàlia	24,6	16,6	1,5
Luxemburg	19,9	13,2	1,5
Romania	32,4	20,7	1,6
Hongria	19,5	12,3	1,6
Regne Unit	24,4	15,1	1,6
Eslovàquia	16,3	10,0	1,6
Malta	20,5	11,7	1,8

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat

Alguns lectors potser se sorprendran del fet que, segons les dades presentades, els nens apareguin com a més pobres que el conjunt de la població adulta, tenint en compte que els seus pares formen part d'aquest darrer col·lectiu. Així, algú es podria preguntar: com és possible que els fills siguin més pobres que els seus pares? Un dels supòsits en què es basen els càlculs

de pobresa relativa és que tots els membres d'una llar disposen de la mateixa renda equivalent,⁴ i això implica que pares i fills que viuen plegats tenen els mateixos nivells de pobresa. Si les taxes dels infants són superiors a les dels adults és perquè les llars amb fills dependents disposen d'uns ingressos que, en termes mitjans, són inferiors als de la resta de llars sense fills i això succeeix perquè el considerable cost de la infància avui no es veu degudament compensat (Flaquer, 2002).

Resulta obvi que la metodologia de la pobresa relativa es basa en un munt de convencions i que si es canvien els criteris de càlcul els resultats poden ser força diferents. El volum de persones amb risc a la pobresa és resultat en gran mesura del nivell de renda en què s'estableix el llindar, que al seu torn depèn del percentatge que s'aplica sobre la mitjana. Mentre que fent servir un percentatge elevat com ara el 60% (que és el que Eurostat fa servir per defecte) s'obté un nivell de pobresa moderada, mitjançant un percentatge més baix (com ara el 40%) podem calcular l'anomenada pobresa severa. Així, doncs, podria resultar un exercici interessant comparar taxes calculades amb aquests dos llindars a fi de verificar la distribució dels nivells de risc a la pobresa infantil de diversa intensitat segons els països europeus.

A la Taula 2 es pot constatar com la distància relativa entre els valors més baixos i més alts de pobresa severa resulta ser molt superior a l'observada en el cas de la pobresa moderada. Així, podem apreciar un fort contrast entre les taxes de Xipre (1,3%), Islàndia (1,9%) i Noruega (2,0%), d'una banda, i les de Romania (18,2%), Bulgària (14,6%) i Letònia (11,2%), de l'altra. Espanya, amb una taxa de pobresa severa de 9,2%, es troba molt per damunt de la mitjana de la UE-27 (6,4%), i al costat d'Itàlia (9,4%), ostenta una de les taxes més elevades d'Europa occidental.

Resulta obvi que la metodologia de la pobresa relativa es basa en un munt de convencions i que si es canvien els criteris de càlcul els resultats poden ser força diferents

Taula 2

Ràtio entre les taxes de pobresa infantil moderada i severa
Països UE-27 + Islàndia i Noruega, 2008

	Moderada	Severa	Ràtio moderada/severa
Bulgària	25,6	14,6	1,8
Romania	32,4	18,2	1,8
Letònia	24,3	11,2	2,2
Itàlia	24,6	9,4	2,6
Espanya	24,1	9,2	2,6
Dinamarca	9,3	3,5	2,7
Lituània	22,6	8,3	2,7
Grècia	22,7	8,3	2,7
Portugal	22,7	8,1	2,8
Estònia	17,1	6,1	2,8
Eslovàquia	16,3	5,6	2,9
Polònia	22,1	7,4	3,0
UE-27	20,1	6,4	3,1
Alemanya	14,7	4,5	3,3

República txeca	12,3	3,7	3,3
Regne Unit	24,4	6,7	3,6
Bèlgica	16,7	3,6	4,6
Noruega	9,3	2,0	4,7
Eslovènia	11,4	2,4	4,8
Malta	20,5	3,9	5,3
Holanda	13,3	2,5	5,3
Suècia	12,3	2,2	5,6
Finlàndia	12,0	2,1	5,7
Hongria	19,5	3,4	5,7
França	17,5	2,9	6,0
Àustria	15,1	2,5	6,0
Islàndia	11,8	1,9	6,2
Irlanda	17,9	2,7	6,6
Luxemburg	19,9	2,6	7,7
Xipre	13,2	1,3	10,2

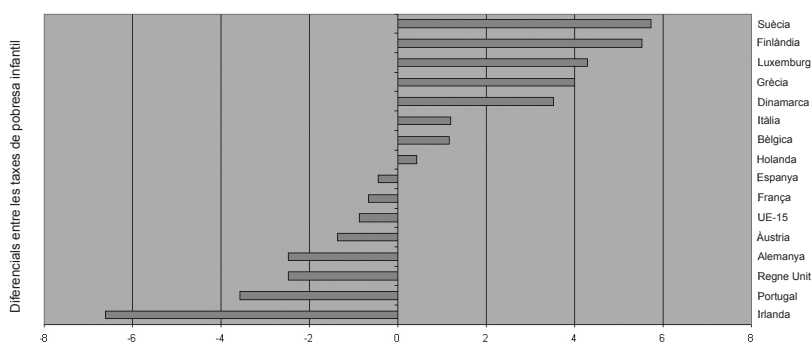
Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat

La pobresa severa resulta definida per un llindar del 40%; la moderada per un llindar del 60%

L'anàlisi del ràtio entre les taxes de pobresa moderada i severa mostra també grans disparitats, però la seva interpretació és complicada. En un extrem trobem ràtios baixos en aquells països amb taxes molt elevades tant de pobresa severa com moderada (Bulgària, Romania, Letònia, Itàlia i Espanya). En un altre, apareix un grup format per països com ara Xipre, Luxemburg, Irlanda o Islàndia caracteritzats per tenir taxes de pobresa severa relativament baixes i taxes de pobresa moderada inferiors però força més properes a la mitjana comunitària.

Gràfic 1

Diferencials entre mitjanes de les taxes anuals de pobresa infantil dels anys 1995-1997 i 2006-2008. Països UE-15, 1995-2008

Font:Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat

Aquesta panoràmica sobre les tendències recents de la pobresa infantil a Europa resultaria incompleta sense un intent de mesurar la seva evolució en el darrer decenni. Eurostat disposa de dades sobre pobresa infantil des

de 1995, però malauradament només abasten els països que formen part de la UE-15. El Gràfic 1 mostra els diferencials entre les mitjanes de les taxes anuals de pobresa infantil dels anys 1995-1997 i 2006-2008. S'han seleccionat dos grups de tres anualitats a l'inici i al final del període per tal d'eliminar possibles fluctuacions interanuals. Els resultats que apareixen al gràfic revelen llums i ombres en el procés de reducció de la pobresa infantil a la Unió Europea. En el seu conjunt han disminuït les taxes de pobresa en gairebé un punt de percentatge, però aquesta mitjana modestament favorable amaga grans diferències entre els països. Irlanda, amb un descens de més de sis punts, és el país on els progressos han estat més reeixits. Cal remarcar també disminucions notables a Portugal, Regne Unit i Alemanya. A Espanya cal enregistrar un descens inferior a un punt. La cara fosca de la medalla són els augments entre cinc i sis punts enregistrats a Suècia i Finlàndia, països que durant molts anys havien encapçalat la lluita contra la pobresa infantil.

Factors explicatius del creixement de la pobresa infantil

La pobresa infantil constitueix una problemàtica la naturalesa i els orígens de la qual són molt complexos. La seva gènesi s'ha relacionat amb dos tipus de mutacions que estan experimentant les nostres societats: el trànsit d'una economia industrial a una altra de postindustrial, especialment basada en el coneixement i en els serveis, i l'evolució del model de família del sustentador masculí cap a una nova modalitat emergent, que parteix del supòsit de la integració en el mercat laboral de totes les persones adultes i en la qual, per tant, en principi les mares estan ocupades. Encara que sens dubte existeixen nombroses correspondències entre les transformacions de l'esfera productiva i familiar, es tracta d'àmbits relativament independents amb una considerable autonomia i ritmes de desenvolupament propis. Així, doncs, es pot plantejar la hipòtesi que les variacions en les pautes d'exclusió econòmica de la infància depenen de la interacció entre les dinàmiques d'aquests camps respectius. Un tercer factor a considerar, en la mesura que pot contribuir a modular els resultats de la pobresa infantil, és l'impacte de les possibles intervencions de les administracions públiques, en especial l'acció de les polítiques socials (Flaquer, 2007a; Flaquer i Villà, 2008). En els propers apartats s'analitza el pes d'aquests diversos conjunts de factors.

La pobresa infantil s'ha relacionat amb dos tipus de mutacions que estan experimentant les nostres societats: el trànsit d'una economia industrial a una altra de postindustrial i l'evolució del model de família

Estructura productiva i condicions de treball

El ressorgiment de la pobresa infantil a les societats modernes avançades s'ha atribuït, en primer lloc, als processos de gran volada que han alterat aspectes crucials de l'estructura econòmica dels països industrialitzats, que han desembocat en la reestructuració dels mercats de treball com a resultat

de la globalització i en la variació de la demanda relativa de treball qualificat i no qualificat a causa de la innovació tecnològica.

El creixement de la desigualtat en la distribució de la renda que està contribuint a la polarització entre rics i pobres s'ha d'entendre sobretot com a conseqüència del canvi en el rendiment del treball qualificat respecte del no qualificat, de tal manera que en els darrers decennis els sectors amb escassa qualificació han vist com els seus salaris perdien un enorme poder adquisitiu. Els economistes expliquen aquesta variació a causa de l'alteració de la demanda relativa d'aquestes dues menes de treball, ja sigui per la transformació del panorama del comerç internacional o bé per l'impuls de la innovació tecnològica (Mankiw, 2004).

A títol d'il·lustració, a Califòrnia, una de les àrees més capdavanteres dels EUA, on sovint les tendències que s'hi manifesten prefiguren canvis que més tard s'esdevindran a la resta de societats modernes avançades, durant els anys vuitanta i noranta del segle passat, els augments més importants en les taxes de pobresa es produïren en famílies amb un o dos treballadors. Només els nens fills de pares amb estudis universitaris acabats evitaren patir augments en les taxes de pobresa. En el cas dels nens fills de pares que no varen acabar l'ensenyança obligatòria la taxa de pobresa passà del 46% al 49% (Palmer, Song and Lu, 2002)⁵.

L'erosió dels
salaries dels
treballadors poc
qualificats està
relacionada amb
l'aparició d'una
nova categoria de
pobres

En efecte, l'erosió dels salaris dels treballadors poc qualificats està relacionada amb l'aparició d'una nova categoria de pobres que representa un repte per a la nostra comprensió de l'exclusió social. El fenomen dels anomenats 'pobres que treballen' (*working poor*) resulta realment paradoxal. Des de temps immemorials hem associat la pobresa amb persones sense ofici ni benefici, sense béns ni rendes, i no pas amb ciutadans integrats al mercat de treball.

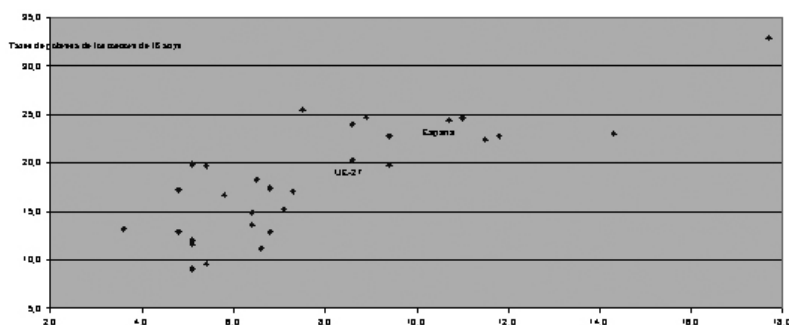
Tot i que la realitat dels *working poor* no ha estat encara prou estudiada a Europa, les dades disponibles des que el 2003 Eurostat afegí un indicador sobre el tema a la seva panòpia ens indiquen que la seva existència és inqüestionable i en els darrers anys estan proliferant recerques sobre el tema (Peña-Casas i Latta, 2004; Bardone i Guio, 2005; Lohman, 2009; Wolff, 2009, 2010; European Commission, 2010a, 2010b). Les darreres dades publicades ens informen que en el conjunt de la UE-27 un 8,6% dels ocupats es troben sota el llindar de la pobresa (2008). Aquesta taxa ha anat augmentant lleugerament al llarg de la darrera dècada, tenint en compte que la primera dada publicada xifrava els *working poor* en un 7% de la població ocupada⁶. El 2008 hi havia sis països de la Unió Europea en què la taxa de pobresa dels ocupats tenia més d'un sol dígit⁷. Espanya, amb una taxa del 10,7%, forma part d'aquest grup de països en què més d'una desena part de la població ocupada es troba en una situació de risc a la pobresa.

La seva posició contrasta amb la d'altres països com ara la República Txeca, Holanda o Bèlgica amb unes taxes inferiors al 5%. Cal fer avinent que aquestes dades representen estimacions a la baixa, sobretot en països amb

una elevada proporció de treball no declarat d'escassa qualitat que no es reflecteix a les enquestes (Peña-Casas i Latta, 2004). Tanmateix, també cal preveure la possibilitat contrària de la manca de declaració d'una part o de la totalitat dels ingressos, que podria suposar la sobreestimació dels nivells de pobresa dels ocupats, sobretot si són autònoms o treballen informalment.

Gràfic 2

Taxes de pobresa dels menors de 18 anys en funció dels nivells de pobresa de les persones adultes ocupades UE-27 + Noruega i Islàndia, 2008

Taxes de pobresa de les persones ocupades de 16 anys i més

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat

Com es pot observar al Gràfic 2, en els països europeus s'aprecia una forta associació entre les taxes de risc a la pobresa de la població ocupada i de la població infantil ($R = 0,79$). L'existència d'aquesta relació suggereix que una part important dels pares dels infants pobres podrien ser treballadors amb baixos ingressos. Aquesta troballa ens incita a investigar a fons les relacions existents entre les condicions de treball i la qualitat de l'ocupació, d'una banda, i la pobresa infantil, de l'altra. La presència d'un considerable sector d'economia submergida, d'un elevat percentatge de treball no qualificat, d'uns salaris mínims baixos o inexistents o d'unes altes cotes de temporalitat poden ser factors rellevants que expliquin la prevalença de la pobresa entre els ocupats, que pot determinar la pobresa monetària dels seus fills. En efecte, l'anàlisi de les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida (EU-SILC) ens permet constatar que els ocupats d'unes determinades categories mostren nivells de pobresa molt més elevats que la mitjana: els autònoms, els assalariats amb contractes temporals i els treballadors a temps parcial. Per descomptat, les taxes de pobresa dels aturats són força més altes⁸.

Per acabar aquesta secció, voldria comentar dos factors que en les nostres societats del coneixement tenen un important impacte en la prevenció o en l'agreujament de la pobresa infantil: els nivells d'instrucció i la immigració. Com ja hem vist amb les dades sobre Califòrnia, les úniques categories en què no es va produir un augment de la pobresa foren les famílies encapçalades per pares amb estudis universitaris. Els nivells d'instrucció cons-

titueixen, doncs, els millors antidòts contra el risc a la pobresa. Una de les millors maneres de prevenir la pobresa i de trencar la reproducció del seu cicle d'una generació a l'altra és la formació de capital humà. Mentre que hi ha molts pocs pobres entre les persones amb elevats nivells d'instrucció, el gruix de la pobresa es concentra entre els col·lectius amb baixes qualificacions educatives. D'altra banda, no tan sols el fracàs escolar constitueix un dels efectes de la pobresa infantil, sinó que tendeix a reproduir les pautes de pobresa en la propera generació, ja que sovint condueix a l'atur o a ocupacions de baixa qualificació (Flaquer, 2007a).

En segon lloc, la condició d'immigrant constitueix un dels factors fortament associats amb el risc a la pobresa. Un informe publicat aquest any sobre la situació dels infants immigrants a la Unió Europea (pare i mare nascuts fora de la UE) ha constatat unes elevades taxes de pobresa infantil en aquest col·lectiu, que no són incompatibles amb baixes taxes dels autòctons. Un cas extrem és el de Finlàndia, on els infants autòctons tenen una taxa del 9% enfront d'una taxa del 51% dels fills dels immigrants (Tárki i Applica, 2010).

Gènere, famílies i composició de les llars

Es pot interpretar el procés històric d'incorporació de les dones al mercat de treball sota dos prismes diferents: les ànsies d'autorealització i la imperiosa necessitat econòmica

Hom pot interpretar el procés històric d'incorporació de les dones al mercat de treball sota dos prismes diferents: les ànsies d'autorealització i la imperiosa necessitat econòmica. D'una banda, les lluites del moviment feminista, sobretot impulsades per dones de classe mitjana, feren avançar l'emancipació femenina mitjançant el reconeixement de la igualtat de drets, que es traduí en l'accés a tots els nivells educatius i a totes les responsabilitats laborals. D'altra banda, la gradual erosió de poder adquisitiu dels salaris masculins, propiciada per les transformacions de l'estructura productiva que hem comentat en l'apartat anterior, constituí un factor de primera magnitud en la progressiva participació de les dones al mercat de treball. Com diu el mateix president Obama referint-se als Estats Units, "en els darrers trenta anys els salaris mitjans dels treballadors masculins han crescut menys d'un 1%, si tenim en compte els efectes de la inflació. Mentrestant ha augmentat regularment el cost de tot, des de l'habitatge fins a la salut passant per l'educació. Allò que ha evitat que una elevada proporció de famílies de classe mitjana baixessin de nivell social han estat els ingressos de les mares" (Obama, 2006).

Si l'acció d'aquests dos factors pot explicar el creixement de l'oferta de treball per part de les dones, val a dir que la transició cap a una economia de serveis ha estat molt favorable de cara a la demanda de treball femení, en la mesura que aquella és molt més propícia a la creació de llocs de treball aptes per a un perfil femení (administració, sanitat, ensenyament, banca, etc.).

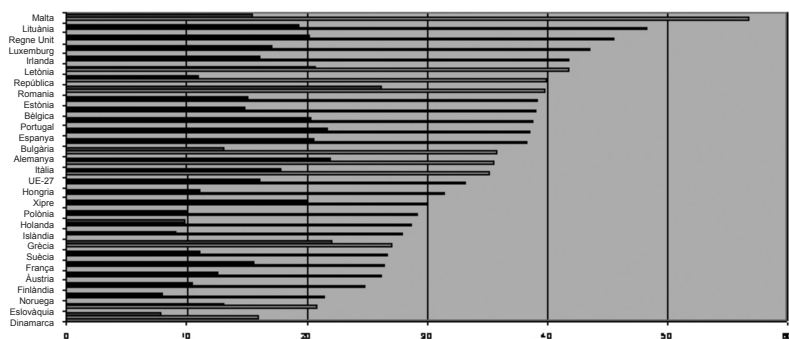
En tot cas, la creixent participació de les dones al mercat laboral a tot el món occidental, encara que amb ritmes i intensitats dispars, constitueix un procés decisiu que ha impulsat i acompanyat el canvi progressiu en els models de família. Així, tots els països moderns avançats fa temps que han deixat

enrere com a patró de referència el model del sustentador masculí/mestressa de casa, que en alguns d'ells havia tingut unes fortes arrels culturals i havia estat abonat per les polítiques socials. No està gens clar fins a quin punt existeix una convergència envers un nou model de família que podríem anomenar del 'sustentador adult universal', en què en principi treballen totes les persones adultes, independentment de la seva situació familiar. La veritat és que aquest model, basat en la generalització acrítica al col·lectiu femení del patró d'individualització masculina, no s'ha desenvolupat encara plenament a cap país perquè deixa sense resoldre la qüestió de l'atenció a les persones dependents (Lewis, 2002a; 2002b; 2006). Però la difusió d'aquest nou model presenta una segona problemàtica des del punt de vista de les polítiques socials. En un escenari de creixement de la diversitat familiar, en part propiciada per la transició a un nou model, quan la família de dobles ingressos es converteix en el referent del nivell de vida mitjà, aquelles llars que només disposen d'un sol salari, especialment si és baix, tenen una major probabilitat de caure en una situació de pobresa. Així, les llars biparentals amb un sol sustentador o les monoparentals sense altres persones, en termes mitjans, solen presentar una incidència molt més alta del risc a la pobresa. En el cas de les famílies monoparentals, gran part de les quals són fruit d'una ruptura familiar i estan encapçalades per dones, l'elevada incidència de la pobresa s'hi explica, a més, pel fet que, almenys des del punt de vista monetari, les conseqüències del divorci solen ser pitjors per a les mares que per als pares (Flaquer, Almeda i Navarro, 2006; Flaquer, 2007a; Andreß i Hummelsheim eds., 2009).

Gràfic 3

Taxes de risc en la pobresa de les llars monoparentals i de les llars amb fills dependents. Països de la UE-27 + Noruega i Islàndia, 2008

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat

El Gràfic 3 mostra la relació existent entre les taxes de risc a la pobresa de les llars monoparentals i de les llars amb fills dependents als països de la Unió Europea. A tots ells les llars monoparentals mostren taxes més altes que les de la mitjana de les llars amb fills dependents, però s'observen variacions molt considerables pel que fa a la incidència respectiva de la pobresa en

aquests dos tipus de llars. Així, mentre que el recorregut de la variable sobre les llars monoparentals discorre entre Dinamarca (16%) i Malta (56,8%), el de la variable sobre les llars amb fills dependents ho fa, una vegada més, entre Dinamarca: (7,9%) i Romania (26,3%). Si obtenim el ràtio que expressa el quocient entre ambdues variables trobem que, si bé en alguns països com ara Grècia la taxa de les monoparentals és només un xic més alta que la de la mitjana de famílies (1,22), en casos extrems com ara Malta les llars monoparentals tenen una taxa de pobresa 3,6 vegades més gran. Espanya presenta una taxa de pobresa de les llars monoparentals del 38,6%, més de tres punts per damunt de la mitjana de la UE (35,2%).

Una segona dimensió que cal tenir en compte quan s'analitzen les taxes de pobresa en funció dels tipus de llars és el nombre de fills. És ben coneguda la problemàtica de les famílies nombroses que durant molts anys foren les úniques que en països com el nostre eren objecte de protecció. Les dades ens indiquen que, en termes mitjans, a mesura que s'incrementa el nombre de fills també augmenten les taxes de pobresa. Però hi ha casos atípics com és el cas de Bulgària, en què les famílies amb un sol fill presenten només una taxa del 11,8% enfront del 74,2% que mostren les famílies amb tres o més fills. Espanya també presenta una gran bretxa (15,5% enfront del 44,4%) que contrasta amb una dispersió molt menor de la mitjana de la UE (11,7% enfront del 26,3%).

Els resultats de la pobresa infantil en relació amb la composició de les llars s'expliquen bàsicament per l'efecte combinat de dues variables: el nombre de sustentadors i el nombre de fills

Tot recapitulant, els resultats de la pobresa infantil en relació amb la composició de les llars s'expliquen bàsicament per l'efecte combinat de dues variables: el nombre de sustentadors i el nombre de fills. Per tant, les llars que es troben en una situació de risc a la pobresa més gran són les famílies nombroses amb un sol sustentador, sobretot si té baixos ingressos.

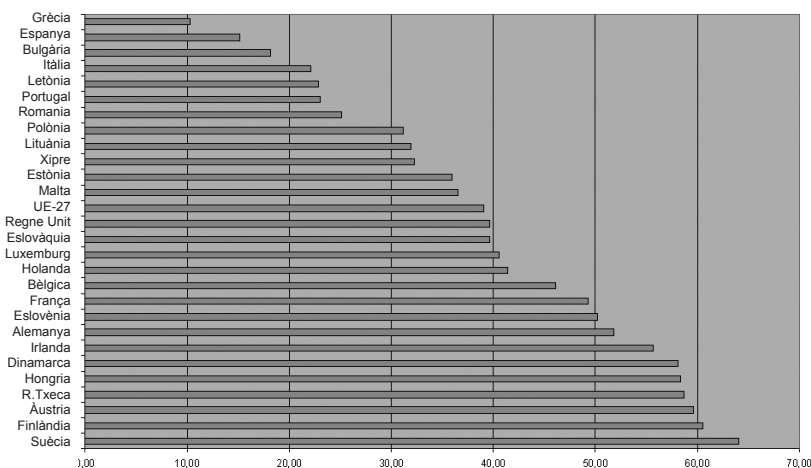
Sistema de benestar i polítiques familiars

Una tercera dimensió que influeix en gran mesura en els resultats de la pobresa infantil és la intervenció de l'Estat i de les administracions públiques. Partint de la perspectiva d'Esping-Andersen podríem afirmar que els nivells de pobresa depenen sobretot de les característiques de cada règim de benestar en la mesura que l'impacte redistributiu de les polítiques socials i el potencial de desmercantilització dels drets socials constitueixen factors clau a l'hora d'explicar-los (Esping-Andersen, 1990; 1999; 2002).

Una de les formes en què hom valora la capacitat redistributiva d'un estat de benestar és estudiant el grau en què les prestacions socials poden contribuir a reduir la pobresa. La metodologia de la pobresa relativa permet comparar les taxes de pobresa abans i després de computar-hi les transferències monetàries i la disminució que experimenten els nivells de pobresa després de transferències ens indica quina és l'efectivitat de les polítiques socials en aquesta comesa.

Gràfic 4

Percentatge de reducció de les taxes de pobresa infantil gràcies a les transferències monetàries (excloent les pensions)
Països de la UE-27, 2008

Font: Elaboració pròpia amb dades d'Eurostat

El Gràfic 4 ens mostra la distribució dels percentatges en què es redueixen les taxes de pobresa infantil després de transferències monetàries a la Unió Europea. Com es pot observar, la variabilitat entre els països és molt gran i la distància entre els dos extrems molt considerable. Així, mentre que a Suècia les polítiques d'infància aconsegueixen de reduir gairebé dos terços de la pobresa, a Grècia només ho fan en un deu per cent. Val a dir que Espanya (amb un 15% de reducció) és el país que ve després de Grècia i que, per tant, la seva posició en la distribució se situa molt per sota de la mitjana de la UE (39,1%).

Atesa aquesta relació entre l'arquitectura dels estats de benestar i el seu potencial de lluita contra la pobresa, no hauria de resultar gens estrany descobrir també l'existència d'una associació inversa entre els nivells de pobresa infantil i la despesa social en família i fills, que ha estat documentada empíricament en diverses publicacions (UNICEF, 2005; Flaquer, Almeda i Navarro, 2006; Flaquer, 2007a). Encara que aquesta relació ha perdut intensitat amb l'entrada recent a la UE de nous països membres, l'associació encara es manté.

L'existència d'aquesta correlació no significa necessàriament que les prestacions i els serveis a les famílies constitueixin el factor de més impacte en la lluita contra la pobresa. Ja hem vist que fins i tot en els estats de benestar més capdavaners la seva acció només redueix una part de la pobresa infantil. L'associació probablement s'explica, sovint, quan es dona una acumulació de factors que operen en el mateix sentit. Així, els països en què les políti-

ques socials estan més desenvolupades també són aquells on hi ha una elevada participació femenina al mercat de treball, un règim de producció que la sosté i, finalment, una forta sensibilitat dels ciutadans envers els drets dels infants.

Conclusions

Enguany s'acaba de tancar l'estratègia de Lisboa 2010 amb resultats relativament modestos i el Consell Europeu amb data 25-26 de març ha llançat una nova Estratègia Europea 2020 per a un creixement intel·ligent, sostenible i inclusiu. Una de les peces fonamentals d'aquesta estratègia és la lluita contra la pobresa. L'objectiu és reduir la pobresa en una quarta part, que suposaria que uns 20 milions de ciutadans deixessin de ser pobres. Cal no oblidar que els infants pobres representen uns 19 milions, un nombre que es pot haver incrementat com a conseqüència de la crisi. Es tracta d'un objectiu ambiciós però factible si els governs i els ciutadans europeus s'ho proposen.

Els infants pobres
d'avui seran adults
exclosos el dia de
demà, tot
perpetuant així el
cicle de la pobresa

Al meu entendre, la lluita contra la pobresa infantil hauria de constituir la màxima prioritat. Els infants pobres d'avui seran adults exclosos el dia de demà, tot perpetuant així el cicle de la pobresa. Però, per tal d'assolir-ho, el que cal fer primer és canviar l'orientació de les nostres polítiques socials actuals, amb una sensibilitat molt escassa envers la infància. Com ja hem vist, les polítiques del nostre país són molt poc efectives a l'hora de fer disminuir la pobresa infantil. L'únic consol és que la nostra posició resta tan allunyada de la mitjana que hi ha molt de marge per a millorar.

Lluís Flaquer
catedràtic de Sociologia
Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Bibliografia

- Andreß, H.-J.; Hummelsheim, D.** (eds) (2009), *When Marriage Ends: Economic and Social Consequences of Partnership Dissolution*. Edward Elgar. Cheltenham.
- Alesina, A.; Glaeser, E. L.** (2004), *Fighting Poverty in the US and Europe: A World of Difference*. Oxford University Press. Oxford.
- Bardone, L.; Guio, A. C.** (2005), *In-Work Poverty*. Eurostat. Statistics in Focus (Population and Social Conditions). Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.
- Björnberg, U.** (2006), 'Paying for the Costs of Children in Eight North European Countries: Ambivalent Trends'. A J. Lewis (ed.) *Children, Changing Families and Welfare States*. pp. 90-109. Edward Elgar. Cheltenham.

Blau, F., M.; Brinton, C.; Grusky, D. B. (eds) (2009), *The Declining Significance of Gender?* Russell Sage Foundation. New York.

Bradbury, B.; Jäntti, M. (1999), 'Child Poverty across Industrialized Nations'. *Innocenti Occasional Papers. Economic and Social Policy Series* No. 71. UNICEF Innocenti Research Centre. Florence.

Bradshaw, J. (2001), *Poverty: The Outcomes for Children*. Economic and Social Research Council, Family Policy Studies Centre and Social Policy Research Unit. London.

Bradshaw, J.; Hoelscher, P.; Richardson, D. (2007a), 'An Index of Child Well-being in the European Union'. *Social Indicators Research* 80: 133-177.

Bradshaw, J.; Hoelscher, P.; Richardson, D. (2007b), 'Comparing Child Well-being in OECD Countries: Concepts and Methods'. *IWP 2006-03*. UNICEF. Florence.

Cancian, M.; Danziger, S. (eds) (2009), *Changing Poverty, Changing Policies*. Russell Sage Foundation. New York.

Chen, W.-H.; Corak, M. (2005), 'Child Poverty and Changes in Child Poverty in Rich Countries since 1990'. *Innocenti Working Paper* No. 2005-02. UNICEF Innocenti Research Centre. Florence.

Corak, M. (2005), 'Principles and Practicalities in Measuring Child Poverty for the Rich Countries'. *Innocenti Working Paper* No. 2005-01. UNICEF Innocenti Research Centre. Florence.

Corak, M.; Lietz, C.; Sutherland, H. (2005), 'The Impact of Tax and Transfer Systems on Children in the European Union'. *Innocenti Working Paper* No. 2005-04. UNICEF Innocenti Research Centre. Florence.

Cornia, G. A.; Danziger, S. (1997), 'Common Themes, Methodological Approach, and Main Findings'. A G.A. Cornia and S. Danziger (eds.). *Child Poverty and Deprivation in the Industrialized Countries, 1945-1995*. pp. 1-22. Clarendon Press and Oxford University Press. Oxford and New York.

Corsi, M.; Orsini, K. (2002), 'Measuring Poverty in Europe'. *Local/Global Encounters* 45 (3): 93-101.

Danziger, S. K. (2010), 'The decline of cash welfare and implications for social policy and poverty.' *Annual Review of Sociology* 36: 523-545.

Dennis, I.; Guio, A.-C. (2003a), *Poverty and Social Exclusion in the EU after Laeken. Part 1*. Eurostat. Statistics in Focus (Population and Social Conditions). Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

Dennis, I.; Guio, A.-C. (2003b), *Poverty and Social Exclusion in the EU after Laeken. Part 2*. Eurostat. Statistics in Focus (Population and Social Conditions). Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

Dennis, I.; Guio, A.-C. (2004a), *Monetary Poverty in New Member States and Candidate Countries*. Eurostat. Statistics in Focus (Population and Social Conditions). Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

Dennis, I.; Guio, A.-C. (2004b), *Poverty and Social Exclusion in the EU*. Eurostat. Statistics in Focus (Population and Social Conditions). Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity Press. Cambridge.

- Esping-Andersen, G.** (1999), *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford University Press. Oxford.
- Esping-Andersen, G.** (2002), 'A Child-Centred Social Investment Strategy'. A G. Esping-Andersen et al. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford University Press. pp. 26-67. Oxford.
- European Commission** (2010a), *Combating Poverty and Social Exclusion: A Statistical Portrait of the European Union 2010*. Publications Office of the European Union. Luxembourg.
- European Commission** (2010b), *In-work Poverty in the EU*. Publications Office of the European Union. Luxembourg.
- Flaquer, L.** (2002), 'El futur de les polítiques familiars en el marc de l'Estat de benestar'. *Revista Econòmica de Catalunya*. Núm. 43: 103-108.
- Flaquer, L.** (2007a), 'Family change and child poverty in comparative perspective'. Wellchi Working Paper Series 1/2007. Children's Well-being International Documentation Centre. Barcelona.
- Flaquer, L.** (2007b), 'How can we orientate the reform of childhood policies? Challenges, dilemmas and proposals'. Wellchi Working Paper Series No. 8/2007. Children's Well-being International Documentation Centre. Barcelona.
- Flaquer, L.** (2008), 'Diversitat familiar, benestar de la infància i cohesió social a Catalunya'. *Nota d'economia. Revista d'economia catalana i de sector públic*. Núm. 91: 71-86. Departament d'Economia i finances, Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- Flaquer, L.** (2009), 'Coming in from the Cold: Single Parenthood as an Issue of Social Policy in Spain'. A Ursula von der Leyen and Vladimir Spidla (eds.). *Voneinander lernen – miteinander handeln: Aufgaben und Perspektiven der Europäischen Allianz für Familien*. pp. 203-214. Nomos. Baden-Baden.
- Flaquer, L.; Garriga, A.** (2009), 'Marital disruption in Spain: Class selectivity and deterioration of economic conditions'. A H.-J. Andreß and D. Hummelsheim (eds.). *When Marriage Ends: Economic and Social Consequences of Partnership Dissolution*. pp. 178-210. Edward Elgar. Cheltenham.
- Flaquer, L.; Villà, R.** (2008), 'La economía no es sólo cosa de adultos. Distribución de la renta y pobreza infantil'. A Brullet, C. i C. Gómez-Granell (eds.). *Malestares: Infancia, adolescencia y familias*. pp. 257-280. Graó. Barcelona.
- Flaquer, L.; Almeda, E.; Navarro, L.** (2006), *Monoparentalitat i infància*. Fundació la Caixa. Barcelona.
- Forssén, K.** (1998), 'Child Poverty and Family Policy. A OECD Countries'. *LIS Working Paper Series*. No. 178.
- Forssén, K.** (2000), 'Child Poverty in the Nordic Countries'. University of Turku, Department of Social Policy. Series B: 22/2000.
- Gómez Granell, C.; P. Marí-Klose, P.; Marí-Klose, M.; Flaquer, L.; Sánchez, C.; Morató, L.** (2008), *Informe de la Inclusió Social a Espanya 2008*. Observatori de la Inclusió Social, Obra Social de Caixa Catalunya. Barcelona.
- Grusky, D.; Kanbur, R.** (eds.) (2006), *Poverty and Inequality*. Stanford University Press. Stanford.

Hirsch, D. (2006), *What Will it Take to End Child Poverty? Firing on All Cylinders*. Joseph Rowntree Foundation. York.

Iceland, J. (2006), *Poverty in America: A Handbook*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, London.

Jäntti, M.; Danziger, S. (2000), 'Income Poverty in Advanced Countries'. A. A. Atkinson i F. Bourguignon (eds.) *Handbook of Income Distribution*. Elsevier. Amsterdam.

Lewis, J. (2002a), 'Individualisation, Assumptions about the Existence of an Adult Worker Model and the Shift towards Contractualism'. A. A. Carling; Duncan, S.; Edwards, R. (eds.) *Analysing Families: Morality and Rationality in Policy and Practice*. pp. 51-63. Routledge. London.

Lewis, J. (2002b), 'Gender and Welfare State Change'. *European Societies* 4 (4): 331-357.

Lewis, J. (2006), 'Introduction: Children in the Context of Changing Families and Welfare States'. A. J. Lewis (ed.) *Children, Changing Families and Welfare States*. pp. 1-24. Edward Elgar. Cheltenham.

Lohman, H. (2009), 'Welfare States, Labour Market Institutions and the Working Poor: A Comparative Analysis of 20 European Countries'. *European Sociological Review* 25 (4): 489-504.

Mankiw, N. G. (2004), *Principles of Economics*. Thomson South-Western. Mason, Ohio.

Micklewright, J. (2003), 'Child Poverty in English-Speaking Countries'. Social Statistics Research Centre Applications and Policy Working Paper A03/05. Southampton: University of Southampton.

Obama, B. (2006), *The Audacity of Hope: Thoughts on Reclaiming the American Dream*. Three Rivers Press. New York.

Palmer, J.; Song, Y.; Lu, H. (2002), 'The Changing Face of Child Poverty in California'. National Center for Children in Poverty. Columbia University. New York.

Pearce, D. M. (1978), 'The Feminisation of Poverty: Women, Work and Welfare'. *Urban and Social Change Review* 11 (1-2): 28-36.

Peña-Casas, R.; Latta, M. (2004), *Working poor in the European Union*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

Rainwater, L.; Smeeding, T. M. (2003a), 'Doing Poorly: U.S. Child Poverty in Cross-National Context'. *Children, Youth and Environments* 13 (2).

Rainwater, L.; Smeeding, T. M. (2003b), *Poor Kids in a Rich Country: America's Children in Comparative Perspective*. Russell Sage Foundation. New York.

Rainwater, L.; Smeeding, T. M. (2004), 'Single-Parent Poverty, Inequality and the Welfare State'. A. D. P. Moynihan, T. M. Smeeding i L. Rainwater (eds.) *The Future of the Family*. pp. 96-115. Russell Sage Foundation. New York.

Salonen, T. (2003), *Child Poverty in Sweden – Annual Report 2003* (Summary of the study "Barnfattigdom i Sverige – årsrapport 2003"). Save the Children Sweden. Stockholm.

Subirats, J. (ed) (2004), *Pobresa i exclusió social: Una anàlisi de la realitat*

espanyola i europea. Fundació 'la Caixa'. Barcelona.

Svallfors, S. (ed) (2005), *Analizing Inequality*. Stanford University Press. Stanford, Ca.

Tárki and Applica (2010), *Child poverty and child well-being in the European Union*. Report for the European Commission. Budapest and Brussels.

The Social Protection Committee (2008), *Child Poverty and Well-Being in the EU: Current Status and Way Forward*. Office for the Official Publications of the European Communities. Luxembourg.

UNICEF (2005), 'Child Poverty in Rich Countries, 2005'. *Innocenti Report Card No.6*. UNICEF Innocenti Research Centre. Florence.

Venable, D. (2002), 'The Wage Gap Myth'. *Brief Analysis* No. 392. Dallas and Washington: National Center for Policy Analysis.

Vleminckx, K.; Smeeding, T. M. (eds). (2001), *Child Well-Being, Child Poverty and Child Policy in Modern Nations: What Do We Know?* The Policy Press. Bristol.

Whiteford, P.; Adema, W. (2007), 'What Works Best in Reducing Child Poverty: A Benefit or Work Strategy?' *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* No. 51. OECD. Paris.

Wolff, P. (2009), *79 million EU citizens were at-risk-of-poverty in 2007*. Eurostat: Statistics in Focus — Population and social conditions No 46/2009.

Wolff, P. (2010). *17 % of EU citizens were at-risk of poverty in 2008*. Eurostat: Statistics in Focus — Population and social conditions No 9/2010.

-
- 1 Les mesures de pobresa absoluta parteixen de la capacitat de les llars per adquirir determinats béns indispensables, en principi per alimentar-se, però que també poden cobrir altres béns o serveis considerats de primera necessitat i es basen en llindars o línies de pobresa que romanen constants al llarg del temps, encara que puguin ser actualitzats en funció de la inflació.
 - 2 Les taxes que apareixen a continuació, a no ser que s'especifiqui altrament, han estat calculades a partir d'un llindar definit com el 60% de la mediana dels ingressos nets equivalents després de transferències, que és el que fa servir Eurostat per defecte. Es tracta d'una mesura de la pobresa moderada i no pas de la més estricta o severa, que s'obté fent servir llindars inferiors.
 - 3 Les persones interessades en la posició de Catalunya en relació amb la pobresa, poden consultar: Flaquer i Villà, 2008; Flaquer, 2008.
 - 4 Ajustada en funció de la grandària i de la composició de la llar en termes del nombre de menors i adults.
 - 5 Es tracta de dades de pobresa absoluta, que per tant no són comparables amb les comentades anteriorment sobre Europa.
 - 6 Aquesta dada, corresponent a l'any 2001, es referia només a la UE-15.
 - 7 Per ordre d'intensitat, Romania, Grècia, Portugal, Polònia, Letònia i Espanya.
 - 8 Així, a Espanya el 38,7% dels aturats eren pobres el 2009, un percentatge tanmateix força inferior a la mitjana de la UE.
-